

ORTA ANADOLU'DAKİ BÖĞRÜDELİK KÖYÜNDEN TATAR SEYYAH ABDÜRREŞİD İBRAHİM'LE (1857– 1944) İLGİLİ ÜÇ BELGE*

SEBASTIAN CWIKLİNSKI*

Öz: Makalede yazarın Orta Anadolu'daki Böğrüdelik adlı bir Tatar köyünde topladığı, Tatar seyyah ve politikacı Abdürreşid İbrahim (1857–1944) ile ilgili üç belge sunulmaktadır. Abdürreşid İbrahim'in, 1910'da kurulan Böğrüdelik'in tarihinde önemli bir rolü vardı çünkü köy, Batı Sibiryadan Osmanlı İmparatorluğuna İbrahim'in teşvikiyle göç etmiş göçmenler tarafından kurulmuştur. Göçmenler, İbrahim'in de ait olduğu Buharalılar adlı etnik gruba ait idi.

Böğrüdelik'teki Tatarlar/Buharalılar hakkında da birkaç etnografik inceleme yapılmıştır. İlk kapsamlı araştırma, 1975'te İsviçreli coğrafyacı ve etnolog Ernst Kläy tarafından yapılmış ve sonraki yıllarda da Türk dilci, etnolog ve müzikolog gibi araştırmacılar da Böğrüdelikli Tatarlar ile ilgilenmiştir. Bunun yanı sıra, 1925 ile 1933 yılları arasında belli aralıklar ile köyde ikamet etmiş Tatar seyyah Abdürreşid İbrahim hakkında araştırma yapmak üzere tarihçiler de Böğrüdelik'e gelmiştir.

Sunulan ilk belge, 1920'li yılların sonuna ait ve Böğrüdelikli Tatarların, köylerinin adının Reşadiye'den Abdürreşid İbrahim'e izafeten 'Reşid İli' olarak değiştirilmesi için verdiği bir dilekçedir, diğer iki belge 1935 yılında yazılmış ve Abdürreşid İbrahim'in Türkiye Cumhuriyeti makamları tarafından Türkiye vatandaşlığından çıkartılması hakkındadır. Üç belge aynı zamanda, Türk makamlarının İbrahim'e karşı takındığı tutumun ne kadar radikal bir şekilde değiştiğinin bir delilidir.

Anahtar sözcükler: Abdürreşid İbrahim, Sibiryalı Tatarları, Buharalılar, Böğrüdelik köyü, Orta Anadolu

* Konukseverliğini 2003 ve 2012 yılları olmak üzere iki defa cömertçe gösteren Böğrüdelik halkına ve burada sunacağımız belgeleri yayımlama izni veren Oğuz ailesine teşekkürü bir borç bilirim.

* Dr. phil., Berlin Hür Üniversitesi'nin Türkoloji Enstitüsü, sebastian.cwiklinski@web.de, ORCID: 0000-0003-4811-9679

(Yazının Geliş Tarihi/Received Date: 27.12.2021, Yazının Kabul Tarihi/Acceptance Date: 18.04.2022)

Doi:10.47089/iuad.1049267

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

THREE DOCUMENTS ON THE TATAR TRAVELLER ABDÜRREŞİD İBRAHİM (1857–1944) FROM THE CENTRAL ANATOLIAN VILLAGE OF BÖĞRÜDELİK

ABSTRACT: The article presents three documents related to the Tatar traveller and politician Abdürreşid İbrahim (1857–1944) that have been collected by the author in the Central Anatolian Tatar village of Böğrüdilik. The village of Böğrüdilik had been founded in 1910 by Bukharan refugees, originally of Central Asian origin, but coming to Anatolia from Siberia and settling in the Central Anatolian district of Cihanbeyli. Even if the Bukharans in Siberia had viewed themselves always as a distinct ethnic group and different from the other Siberian Muslims, with the course of time they adopted the Siberian dialect of the Tatar language. Since 1975, when the Swiss geographer and ethnologist Ernst Kläy wrote his doctoral dissertation of the Tatars of Böğrüdilik, many linguists, historians and ethnologists both from Turkey and from foreign countries have done research on this village.

While the first document is the villagers' application from the end of the 1920s for their village to be renamed 'Reşid İli' [the country of Reşid] after İbrahim, the second and the third document are related to the withdrawal of Abdürreşid İbrahim's Turkish citizenship in 1935. The documents presented here may serve as a proof of the radical change of attitude of the Turkish authorities towards İbrahim in the course of very few years.

Key words: Abdürreşid İbrahim, Siberian Tatars, Bukharans, village of Böğrüdilik, Central Anatolia.

Orta Anadolu'daki Bir Tatar Köyünden Tatar Seyyah Abdürreşid İbrahim (1857-1944) ile ilgili üç belge

Okuyucuların dikkatine sunulan aşağıdaki üç belge, tarafımızdan 2003 yılında Konya vilayetinin Cihanbeyli ilçesindeki Böğrüdilik köyünde toplanmıştır. Böğrüdilik köyü, Batı Sibirya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiş, Sibirya Müslümanlarının bir alt grubu olan Buharalılar tarafından 1910 yılında kurulmuştur. Buharalılar, 16. yüzyılın sonlarından itibaren Batı Sibirya'ya yerleşmiş Orta Asyalı tüccarların evlatları olarak kendilerini hep diğer Sibiryalı Müslümanlardan ayrı görmüşlerse de aradan geçen zamanda Sibirya Tatarlarının şivesini kabul edip bu gruba belli bir şekilde de katılmışlar (Ziyaev 1968; Ziyaev 2003; Noack 2010; Korusenko 2011; Ziyaev 2014a). Sovyetler Birliği döneminde, Buharalıların son defa ayrı etnik grup olarak sayıldığı 1926 nüfus sayımında aşağı yukarı 11.600 kişi kaydedilmiştir (Korusenko 2011:27). Buharalılar hakkında şimdiye kadar onlarca makalenin yanı sıra birkaç monografi de yazılmıştır. Örneğin, 1950'li yıllardan itibaren Sibirya'daki Buharalılar hakkında araştırma yapmış Özbek tarihçi Hamit Ziyaev özellikle Buharalıların ticaret ve diplomasideki rolü ve Sibirya'daki ilk yılları üzerinde dururken (Ziyaev 1968, Ziyaev 1973, Ziyaev 1983, Ziyaev 2003, Ziyaev 2012, Ziyaev 2013, Ziyaev 2014a ve Ziyaev 2014b), ağırlıklı olarak Buharalılarının tarihini araştıran ve haklarında çok sayıda makalesi bulunan Rus tarihçi Svetlana Korusenko *18. Yüzyılın Başında Sibiryalı Buharalılar* (Korusenko 2011) çalışmasında ise 1701 yılında yazılan bir vergi belgesine

dayanarak Buharalıların 18. yüzyılın başındaki durumunu ele almakta ve onların bugünkü sosyolojik durumuyla da ilgilenmektedir.

Böğrüdelik'teki Tatarlar/Buharalıları (onlar bugünlerde kendilerini Tatar diye adlandırıyor) hakkında da birkaç etnografik inceleme yapılmıştır. İlk kapsamlı araştırma, 1975'te İsviçreli coğrafyacı ve etnolog Ernst Kläy tarafından doktora tezi olarak sunulmuştur (Kläy 1975). Özellikle son on yılda etnologlar yine Böğrüdelikliler ile ilgilenip birçok lisans ve yüksek lisans tezi yazmıştır. Bu araştırmalar hâlen devam etmektedir. Etnologların yanı sıra dilci, müzikolog ve tarihçiler de Orta Anadolu'daki bu köyle ilgilenmeye başlamıştır: İster Böğrüdelikli Tatarların şivesi (Akalin 1984) ister onların Sibiryadan Anadolu'ya göçüyle ilgili *yırlar* (şarkılar) (Kıran ve Kaplan 2020; Kıran 2020) ya da onların müzikal kimliğiyle ilgili (Kaya 2020; Kaya ve Bağrı 2021) araştırmalar eskisi gibi aynı yoğunlukta devam etmektedir.

20. yüzyılın başında İstanbul'dan Batı Sibiryaya gönderdiği yazılarıyla Buharalıları Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmeye teşvik eden Tatar seyyah Abdürreşid İbrahim'in (1857–1944) kendisi de 1925 ile 1933 arasında belli aralıklarla Böğrüdelik'te yaşamıştır. Ondan -az da olsa- birkaç broşür, kitapçık ve belgeden oluşan bir miras kalmıştır. Araştırmacılar onun izini Böğrüdelik'te bulmak üzere 2000'li yıllardan itibaren bu köye gelmiştir. İlk olarak 2000'li yılların başında köye gelen İbrahim Maraş, Abdürreşid İbrahim'in günlüğünü özet şeklinde Tatarca olarak yayınladığı bir makalede tanıtmıştır (Maraş 2002); Sibiryalı Tatar araştırmacı Alfrid Bustanov da 2010 yılında köye gelip aynı kaynağı tıpkıbasım olarak yayımlamıştır (Bustanov 2013). Biz 2003 yılında Böğrüdelik'e geldiğimizde Abdürreşid İbrahim'in hayatta kalan son öğrencisi Mehmet Hakim Oğuz (1914–2012) ile konuşma fırsatı bulmuştuk (Cwiklinski 2003; Cwiklinski 2004). 2000'li yılların sonları ve 2010'lu yılların başlarında Konyalı tarihçi Caner Arabacı da Böğrüdelik hakkında araştırmalar yapıp köyün kendisi ve Abdürreşid İbrahim hakkındaki çalışmalarının neticelerini birer makalede yayımlamıştır (Arabacı 2010; Arabacı 2012).

Aşağıda yayımladığımız üç belge, 1920'li yılların sonları ve 1930'lu yılların ortalarına aittir, hepsi Böğrüdelik'te yaşayan Oğuz ailesinin şahsi arşivindedir. Daktilo ile ve Arap alfabesiyle yazılan birinci belge, ilk defa 2003'te yılında sirkülasyonu oldukça sınırlı olan yerel bir Alman dernek bülteninde Latin harfli transkripsiyonu ve Almanca tercümesiyle tarafımızdan yayımlanmıştır (Cwiklinski 2003:38); aşağıda sunacağımız transkripsiyon, bu ilk yayının düzeltilmiş versiyonudur. Anılan belgeden ilk defa, yaklaşık olarak 2008'de, kendi web sitesinde Caner Arabacı Türkçe olarak kısaca bahsetmiştir. (URL 1). Tarihi açıkça belirtilmeyen belgenin yaklaşık olarak 1928 ya da 1929'da yazıldığını söyleyebiliriz. Çünkü belgede kaymakamlık yeri olarak Cihanbeyli geçmektedir ve Mürseli Efendi nahiyesi bu Böğrüdelik adını ancak 1929 yılında kaymakamlık yeri olunca almıştır. Diğer taraftan, bu değişimden önce Cihanbeyli adının de resmî belgelerde kullanıldığını göz önünde bulundurursak - Konya Valisi İzzet Bey'in Aralık 1928'de yazdığı bir dilekçede de bu ad geçiyor

(Arabacı 2012:203)- belgenin 1928 yılının sonlarında da yazılmış olması mümkündür. Köyün, bugünkü Böğrüdelik adını 5 Temmuz 1934'te aldığı yönündeki bilgi doğrusa (Şahin 2012:100), belgede Reşadiye adı geçtiği için dilekçenin bu tarihten önce yazılmış olması gerekmektedir. Ayrıca belgede Abdürreşid İbrahim'in halen köyde ikamet etmekte olduğu belirtilmektedir. Bu da dilekçenin, Abdürreşid İbrahim, 1933'te köyü terk etmeden önce de yazılmış olması lazımdır. Arap harfli olduğunu göz önünde bulundurursak onun, Harf Devrimi (Kasım 1928) zamanlarında ya da kısa bir zaman sonra yazılmış olması gerektiğini söyleyebiliriz. Tüm bu bilgiler doğrultusunda belgenin büyük bir ihtimalle 1928 yılının sonlarında ya da 1929 yılında yazıldığını tahmin edebiliriz. Köy sakinlerinin, köylerine Abdürreşid İbrahim'e izafeten Reşid ili adını vermesi için Cihanbeyli Kaymakamına yazdıkları bir dilekçe olan bu belge ışığında tarih araştırmalarındaki bir belirsizliği aydınlatılabiliriz: Böğrüdelik köyü 1910 yılında kurulduğunda Sultan Mehmet Reşad'a izafeten Reşadiye adını almıştır, ancak bilimsel literatürde bazen köy sakinlerinin bu adın Mehmet Reşad'a değil, Abdürreşid İbrahim'e istinaden verildiğini sandıklarına yönelik iddialar vardı.² Oysa belge bize Böğrüdelikli Tatarların, köylerinin adının kime izafeten verildiğini çok iyi bildiğini göstermektedir.

İkinci ve üçüncü belge, 1935 yılına aittir ve Abdürreşid İbrahim'in Japonya'dayken Türkiye Cumhuriyeti'nin aleyhine çalıştığı gerekçesiyle Türk vatandaşlığından çıkarılmasına ilişkindir. Abdürreşid İbrahim'in Bakanlar Kurulu kararıyla 1935'te Türk vatandaşlığından çıkarılması, bilimsel çalışmalarda ilk defa ilgili kararın tıpkıbasımı ile Ali Merthan Dünder'ın 2006'daki yayını ile gündeme getirilmiştir (Dünder 2006:162). Olayın ayrıntılarını, Caner Arabacı'nın kapsamlı arşiv çalışmaları ile öğrendik. Ona göre Türk makamları, Abdürreşid İbrahim'in 1929'dan itibaren sık sık seyahat etmesine şüpheli bakmış, onu şüpheli faaliyetlerden kaçınması için uyarılmış ve 1933'ten itibaren Japonya'da bulunan Abdürreşid İbrahim'in faaliyetlerini şüpheli ile izlemişlerdir. Ayrıca Japonya'da bulunan kişilerden onun aleyhine ihbar mektupları gelmiştir (Arabacı 2012:202–240). Arabacı'nın araştırmalarının bizi özellikle ilgilendiren yanı, Konya Valiliğinin bu gelişmelerden çok erken haberdar olmasıdır. Hem İçişleri Bakanlığı ve başka resmî dairelerden hem de Japonya'da bulunan bir kişiden ihbar mektupları alan Konya Valiliği, en geç 1931 yılından itibaren Abdürreşid İbrahim'e şüpheli bakmıştır (Arabacı 2012: 204–208). Aşağıda sunacağımız iki belge, İbrahim'in vatandaşlıktan çıkarılmasının yerel yanına ışık tutmaktadır. Onlar suret halinde bir kâğıda basılmıştır. Her iki belgenin imlası tamamıyla saklanmıştır.

² Mehmet Yılmaz, 1967 Konya İl Yıllığı'nda, köyün Reşadiye adının Reşid Kadı (= Abdürreşid İbrahim) onuruna verildiğini yazıldığını ve köylüler arasında bu yönde rivayetler de geçtiğini ifade etmektedir. Bu bilgileri eleştirel bir şekilde yorumlayan Yılmaz, Reşadiye adının 1910 yılında böyle bir iki anlamlılığın kasten seçilmiş olabileceğini önermektedir (Yılmaz 1996:131).

Sunacağımız üç belge, Türk makamlarının Abdürreşid İbrahim'e karşı takındığı tutumun ne kadar çabuk ve radikal bir şekilde değiştiğini açıkça göstermektedir. Konya Valisi İzzet Bey daha Aralık 1928'de Başbakanlığa yazdığı bir dilekçede İbrahim'in Cihanbeyli Müftülüğüne atanmasını rica ederken (Arabacı 2012:203), durum daha sonraki yıllarda çok çabuk değişmiştir: 1930'lu yılların başlarından itibaren Tatar seyyah hem Ankara'daki merkezî makamların, hem de Konya Valiliğinin gözünde artık güvenilemeyecek bir şahıstır.

Belge 1

Makam-ı Kaymakamî'ye Maruzdur;

Bizim cemaatimizi vatan-ı aslımız olan Sibiryah sahralarından irşat ve teşvik suretiyle hicret ettirip halen Reşadiye namıyla mevsüm köyümüzde iskân ettirerek ve bugün aramızda ihtiyar-ı ikamet ederek halkımızın manen ve maddeten terakkisine çalışan Abdürreşid İbrahim Efendi Hazretleridir.

Köyümüzün munkarız Osmanlı Hanedanından birinin ismine izafeten tesmiye olunmasını, bir devr-i menfur hatırlatması itibariyle tabiidir ki İdare-i Cumhuriyemizce ibkası tecviz olunamaz.

Abdürreşid İbrahim Efendinin Türklük alemine hizmetî ve hassaten Şimal Türklerinin Türkiye'ye manen merbut kalmalarında büyük faaliyetleri sebkât etmiş ve bize Türklüğümüzü ve millî mefkuremizi öğretmiş, bizi menhus Rus Çarlığının kâbus-ı cehil ve esaretinden *nısf-ı asır* [el yazısıyla eklenmiştir] çalışarak kurtarmış olmasından sarfınazar, hassaten arz olduğu vecih üzere gerek hicret ve iskânımız esnasında ve gerek halen hizmetleri masruf ve mütevali bulunduğu köyümüzün 'Reşadiye' isminin bi't-tebdil, mumaileyh Abdürreşid İbrahim Efendiye karşı beslemekte olduğumuz hiss-i ihtiram ve şükranımızın küçük bir delili olarak köyümüzü badema müşarünileyhe izafetle 'Reşid İli' tesmiye buyurmakla müşarünileyhin teyit namına delalet-i aliyelerinizi istirham eyleriz Efendim.

Konya Vilayeti Cihanbeyli Kazası
Reşadiye Kariyesi Heyet-i İhtiyariyesi

Belge 2

Suret
5/Eylül/935
Sayı
24027/725

Nüfus müdürlüğü sözü ile gelen 11/5/935 tarih ve 1721/1309 sayılı yazıları karşılığdır.

Rusyalı İbrahim [aynen böyle] oğlu Abdürreşid 1312 sayılı kanunun II inci maddesinin A fıkrasına göre icra vekilleri heyetinin 8/8/935 tarih ve 3130 sayılı kararile yurddaşlığımızdan çıkarılmışdır. Bu adam hakkında o kanunun 12 inci maddesinin tatbıkı ve işin gereken yerlere bildirilmesi rica olunur.

Dahiliye vekili namına
[imza yoktur]

Belge 3

Suret
3180

Cihanbeyli ilçebaylığına

Japunyada bulunduğu anlaşılan hoca Reşidin yurddaşlığımızdan çıkarıldığına dair dahiliye bakanlığının 5/Eylül⁴/935 gün ve 24027/7251 sayılı yazısı örneği bağlı olarak gönderilmiştir. Ona göre muamele yapılmasını isterim. 13/12/935

Konya Valisi namına
Tevfik

İşbu suretler aslı gibidir. 8/6/936

[Konya Vilayetine bir makamının, ancak okunamayan mührü ve imza]

Yazar Katkı Oranı (Author Contributions): Sebastian Cwiklinski (%100)

Yazarların Etik Sorumlulukları (Ethical Responsibilities of Authors): Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışması (Conflicts of Interest): Çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

İntihal Denetimi (Plagiarism Checking): Bu çalışma intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir.

Kaynakça

Akalın, Mehmet. (1984). Böğrüdellik Tatar Ağzı. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1, s. 55–150.

Arabacı, Caner. (2010). Böğrüdellik. *Akademik Sayfalar*, 10 (27), s. 422–425.

Arabacı, Caner. (2012). Abdürreşid İbrahim'in Türkiye Vatandaşlığı Serüveni ve Konya Hayatı. Arpacı, Mehmet Ali (yay. haz.). *Türk-Japon İlişkilerinin Dönüm Noktasında Abdürreşit İbrahim. Uluslararası Abdürreşit İbrahim ve Türk-Japon İlişkileri Bilgi Şöleni 22–23 Mayıs 2012, Konya*, 2012. Konya: Konya Japon Kültür Merkezi, s. 183–276.

Bustanov, Alfrid (ed.). (2013). *'Abd al-Rašīd Ibrāhīm: A Diary from Böğrüdellik*. Казань: Идательство РИУ.

Cwiklinski, Sebastian. (2003). Böğrüdellik – ein tatarisches Dorf in der Türkei. *Bertugan*, 3, s. 34–39.

Cwiklinski, Sebastian. (2004). Цвиклински Себастьян. Бёгрюделик – татарская деревня в Турции. *Татарские Новости*, 12 (125), s. 9.

Dündar, Ali. Merthan. (2006). *Panislâmizm'den Büyük Asyacığa: Osmanlı İmparatorluğu, Japonya ve Orta Asya*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kaya, Adem. (2020). *Cihanbeyli – Böğrüdellik Köyü Sibiryâ Tatarlarının Müzikal Kimliği: Diasporik Yaklaşım*. Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi [basılmamış Yüksek Lisans Tezi].

⁴ U harfi, el yazısıyla çizilmiştir.

Kaya, Adem; Bağ, Resul. (2021). Cihanbeyli – Böğrüdelik Köyü Sibiryaya Tatarları ve Müzik. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 128, 252, s. 171–196.

Kıran, İzanruba. (2020). *Konya – Cihanbeyli – Böğrüdelik Tatarları'nın Halk Ezgileri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi [basılmamış Yüksek Lisans Tezi].

Kıran, İzanruba; Kaplan, Ayten. (2020). Böğrüdelik Tatar Yırları'nda Göç Unsuru. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 6 (11), s. 145–174.

Kläy, Ernst Johann. (1975). *Dörfer tatarischer ‚Rückwanderer‘ (Muhacir) aus Russland in Inneranatolien. Beiträge zur Kenntnis anatolischer Muhacirsiedlungen unter besonderer Berücksichtigung eines Dorfes westsibirischer Tataren usbekischer Abstammung (buhārist)*. Bern 1975 [Bern Üniversitesi, doktora tezi].

Korusenko, Svetlana N. (2011). Корусенко С. Н. *Сибирские бухарцы в начале XVIII века*. Омск: Наука.

Maraş, İbrahim. (2002). Maraş İ. Габдеррәшид Ибраһимның яңа табылган бер көндәлегә. *Гасырлар Авазы/Эхо Веков*, 1/2, s. 191–195.

Noack, Christian. (2000). Die sibirischen Bucharioten. Eine muslimische Minderheit unter russischer Herrschaft. *Cahiers du Monde Russe*, 41/2-3, s. 263–278.

Şahin, Bekir. (2012). Türkiye'de Tek Özbek Köyü: Böğrüdelik (Reşadiye). *Konyavizyon*, 26, s. 98–100.

Yılmaz, Mehmet. (1996). *Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854–1914*. Konya: Selçuk Üniversitesi [basılmamış doktora tezi].

Ziyaev, Hamit. (1968). Зияев Х. *Ўзбеки в Сибири (XVII—XIX вв.)*. Ташкент: Фан.

Ziyaev, Hamit. (1973). Зияев Х. *XVIII асрда Ўрта Осиё ва Урал бўйлари*. Тошкент: Фан.

Ziyaev, Hamit (1983). Зияев Х. З. *Экономические связи Средней Азии с Сибирью в XVI – XIX вв.* Ташкент: Фан.

Ziyaev, Hamit. (2003). Зиёев Ҳамид. *Сибирь, Волга ва Урал бўйларидаги ўзбеклар (Энг қадимги даврлардан XX аср бошларигача)*. Тошкент: Шарк.

Ziyaev, Hamit. (2012). Зиёев Ҳамид. *Ўзбекистоннинг Сибир орқали Россия билан элчилик ва савдо алоқаларининг ўрнатилиши ҳамда ривожланиши тарихи (қадимги даврлардан то XX аср бошларигача)*. Тошкент: Янги аср авлоди.

Ziyaev, Hamit. (2013). Зиёев Ҳамид. *Ўзбекистоннинг Сибир орқали Россия билан алоқаларига доир архив ҳужжатлари тўплами (XVI–XX аср бошлари)*. Тошкент: Янги аср авлоди.

Ziyaev, Hamit. (2014a). Зиёев Ҳамид. *Сибирь, Волга ва Урал бўйларидаги ўзбеклар (Энг қадимги даврлардан XX аср бошларигача)*. Тошкент: Янги аср авлоди.

Ziyaev, Hamit. (2014b). Зиёев Ҳамид. *Ўзбекистоннинг Каспий-Волга бўйлари ва Оренбург орқали Россия билан элчилик муносабатлари тарихи (XVI асрнинг иккинчи ярми — XIX аср)*. Тошкент: Янги аср авлоди.

URL 1:

https://web.archive.org/web/20210411160048/http://www.canerarabaci.com/makaleler_bo_grudelik-sayfa_id-333-id-52005 (Erişim Tarihi 28.03.2022)

ТРИ ДОКУМЕНТА О ТАТАРСКОМ ПУТЕШЕСТВЕННИКЕ АБДУРАШИДЕ ИБРАГИМОВЕ (1857–1944) ИЗ ЦЕНТРАЛЬНОАНАТОЛИЙСКОЙ ДЕРЕВНИ БЁГРЮДЕЛИК

АННОТАЦИЯ

В статье представлены три документа о татарском путешественнике и политическом деятеле Абдурашиде Ибрагимове (1857–1944), которые были собраны автором статьи в 2003 году в татарской деревне Бёгрюделик (Böğrüdëlik) в Центральной Анатолии. Деревня Бёгрюделик была основана в 1910 году бухарцами, подгруппой сибирских мусульман, иммигрировавших из Западной Сибири в Османскую империю. Хотя бухарцы, как потомки среднеазиатских купцов, поселившихся в Западной Сибири с конца XVI века, всегда считали себя отдельной от других сибирских мусульман группой, они в течение времени приняли сибирский диалект татарского языка и в какой-то степени присоединялись к группе других сибирских мусульман. Об этнографии и истории бухарцев, проживающих в Сибири, написаны десятки статей, а также несколько монографий. В то время как узбекский историк Хамид Зияев, который начиная с 1950-х гг. проводил исследования по истории бухарцев в Сибири, сосредотачивался на их роли в торговле, дипломатии между Центральной Азией и Россией, их ранней жизни в первых годах в Сибири, российский историк Светлана Корусенко, которая в основном занимается историей бухарцев и опубликовала много статей по этой теме, в своей монографии *Сибирские бухарцы в начале XVIII века* (Омск 2011) исследовала на основе одного метрического документа 1701 года ситуацию сибирских бухарцев в начале XVIII века. Кроме того, есть до сих пор много этнографов и историков в России и за ее пределами, интересующихся отдельными аспектами истории и этнографии бухарцев.

Было проведено много лингвистических, исторических и этнографических исследований о татарах-бухарцах и в самой деревне Бёгрюделик. Первое комплексное исследование было написано швейцарским географом и этнологом Эрнстом Кляем (Ernst Kläy) в 1975 году, и в последующие годы турецкие лингвисты, историки, этнологи и музыковеды также интересовались татарами из Бёгрюделика. До сих пор опубликуются дипломные работы, посвященные их жизни: например, лишь в 2020 году в Турции были защищены две дипломные работы о музыкальной жизни татар в Бёгрюделике. Кроме того, в Бёгрюделик приехали и турецкие, и зарубежные историки, чтобы исследовать жизнь татарского путешественника Абдурашида Ибрагимова, проживающего в деревне в 1925–1933 годы с маленькими промежутками. Первым исследователем, опубликовавшим результаты своих исследований в Бёгрюделике, являлся турецкий исламовед и историк Ибрагим Мараш (İbrahim Maraş), который опубликовал в 2002 году статью на татарском языке о дневнике Абдурашида Ибрагимова, найденном им в деревне, а другие историки следили за ним.

Первый документ, представленный нами в нынешней статье, – это петиция татар Бёгрюделика 1928 или 1929 года об изменении названия своей деревни с «Решадие» на «Провинция Решит» (Reşid İli) в честь Абдурашида Ибрагимова, в то время как два других документа, написаны в 1935 году властями Турецкой республики, относятся к делу лишения Абдурашида Ибрагимова турецкого гражданства. Интересен тот факт, что в течение нескольких лет, отношение турецких властей к Ибрагимову радикально изменилось. В то время как в 1928 году Иззет Бей (İzzet Bey), губернатор провинции Конья, просил ведомство президента Республики назначить Ибрагимова на пост муфтия района Джиханбейли (Cihanbeyli), в последующие годы и центральные, и провинциальные ведомства с подозрением смотрели на многочисленные путешествия, сделанные Ибрагимовым с начала 1930 годов, упрекали его в панисламистской деятельности в ущерб турецкому государству, и, наконец, в 1935 году лишили его турецкого гражданства, когда он уже находился за пределами Турции в Японии. Документы, представленные нами, ярко иллюстрируют радикальное изменение отношения турецких властей к Абдурашиду Ибрагимову.

Ключевые слова: Абдурашид Ибрагимов, сибирские татары, бухарцы, деревня Бёгрюделик, Центральная Анатолия.